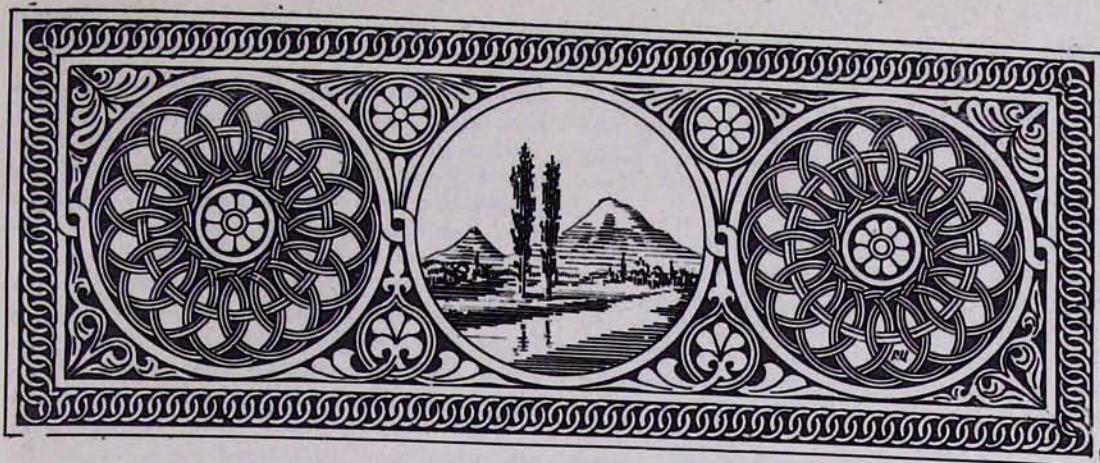

ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԶԲՈՍԱՐՇԱՎ ԴԵՊՈԻ ՀԱՅՐԵՆԻ ԳԱՎԱՌՆԵՐՆ ՈՒ ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ

Սուրբ Էջմիածնի Հոգևոր Ճեմարանի նվիրական ավանդությունների մեջ իրենց ուրույն տեղն ունեն ուսումնական տարվա վախճանին կանոնավորաբար կազմակերպվող ուխտագնացություններն ու զբոսարշավները: Կասկածից վեր է, որ ուսանողները լցվում են հպարտությամբ և երախտագիտությամբ՝ հանդեպ իրենց շինարար և ստեղծագործ նախնիքները, երբ ջերմեռանդ հավատով իրենց թրթռուն շրթներն են հպում մեր բազմադարյան վանքերի և խաչքարերի սուրբ մամուլներին: Նրանց սերն ու նվիրվածությունը Հայրենիքի և ժողովրդի նկատմամբ արդարորեն գերաճում է, երբ դիտելով հայրենի հրաշափառ լեռներն ու ձորերը, ծանոթանալով պատմական այն բոլոր վայրերին, որոնց անուններն էին միայն մինչ այդ լսում գրասեղանների առաջ, կենդանի կերպով պատկերացնում են մեր ժողովրդի քաջարի մաքառումներն ու հերոսամարտերը:

Ահա այսօրինակ խոհերով և հույզերով, Հոգևոր Ճեմարանի դասախոսական կազմը և ուսանողությունը սույն թվականի հունիսի 11-ին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնից մեկնեցին՝ իրագործելու համար զբոսարշավի բավական լայն ու դժվարին մեր ծրագիրը: Ժամը 11-ին հասանք Սևան: Այստեղ եղանակը անձրևոտ էր: Հորդ անձրևի տակ մտանք Նոր Բայազետ, որը գմրուխտյա լեռների ծոցում թառած մեր շրջանային գեղեցիկ կենտրոններից մեկն է: Հրաշալի է Նոր

Բայազետի Ս. Կարապետ եկեղեցին, կառուցված ժն դարում, հայկական ոճով: Կանա Ծիրանավոր Ս. Աստվածածին եկեղեցին, կառուցված ժՁ դարի սկզբին, բազիլիկ ոճով:

Նոր Բայազետից մեկնեցինք դեպի Մարտունու շրջանը: Դժվարին, բայց խիստ հետաքրքիր ճանապարհը մշտապես անցնում է լեռնանցքներով և գրեթե ամեն քայլափոխի մեզ բերում է անակնկալ գեղեցկություններ: Մարտունու շրջանը նույնպես լեռնային է, հարուստ փարթավ արոտավայրերով: Այստեղ, հունիսին, մեր ինքնաշարժները անցան նույնիսկ ձյունապատ լեռնալանջերով, երբ մի քիչ այն կողմ երկրներանգ ծաղիկներն էին ժպտում կենսուրախ և առույգ:

Փոքրիկ գետակի ափին, Վերին Ղարանլուխ գյուղի մոտ, կանաչ մարգագետինների վրա նստեցինք ճաշի: Մինչ այդ գյուղի բնակչությունը, նկատելով մեզ, սկսել էր հավաքվել մեր շուրջը: Նրանց խնդրանքով Հոգևոր Ճեմարանի սաները երգեցին հոգևոր-եկեղեցական և ժողովրդական երգեր:

Շարունակելով մեր ճանապարհը դեպի Նոյեմաձորի շրջանը, անցանք ավելի քան 2000 մետր բարձրության լեռնանցքներով և հասանք Սնիմի իջևանատունը (քարվանսարայ): Այս շենքը եղել է իջևանատեղի արարական ժամանակից դուրս լեռնեցու և Արևելքն ու Արևմուտքը կապող առևտրական մեծ ճանապարհի վրա: Կառուցվել է ԺԴ դարում, հայ ճարտարապետի ձեռքով, Պոռշ-

յան իշխանական տոհմի օրով: Սելիմի ի-
ջևանատունը մեծ կարևորություն ունի որ-
պես հազվագեղ նմուշ հայկական հին ճար-
տարապետության քաղաքացիական կա-
ռուցների:

Սելիմի լեռնանցքը ուղորդություն տալիս ճա-
նապարհ է, որն ունի մոտավորապես 40
կիլոմետր երկարություն, շահագնաց մեծ
մեղմության վրա է և խիստ դժվարանցանելի,
մանավանդ անձրևոտ օրերին: Ճանապարհ-
ների այս զբոսայգու մեր հետաքրքրությունն
ավելի էր խորացնում և արժեքավորում մեր
ճամբորդությունը:

Ժամը 8-ին հասանք Եղեգնաձորի շրջա-
նային կենտրոնը, որը գտնվում է բարձրա-
բեժ լեռների շրջապատի մեջ և ունի գե-
զեցիկ դիրք: Տեղի միջնակարգ դպրոցի
տնօրինությունը սիրահոփար կերպով մեզ
տրամադրեց երկու ընդարձակ սրահ, որտեղ
սիրեցիկները շատ հանգիստ:

Առավոտյան, ուղևորական նախապատ-
րաստություններից հետո, ճանապարհ ըն-
կանք դեպի Սիսիանի շրջանային կենտրոնը:
Մինչ մեկնումը ուսանողներից ոմանք զբաղ-
վեցին ֆուտբոլի խաղով, իսկ ոմանք էլ
բարձրացան մոտակա բլուրը, դիտելու հա-
մար պուրը ու սիրելի մեր լեռն Արարատ: Մեկ
օրվա բացակայությունն անգամ բավ էր,
զգացնել տալու համար նրա խորունկ կա-
րոտը մեր սրտերում:

Սիսիան չհասած թեքեցինք մեր ճանա-
պարհը դեպի Զերմուկ: Այս անունը վաղուց
սրդեն տարածվել է մեր Հայրենիքի սահ-
մաններից դուրս, բայց դժբախտաբար դեռ
բշերն են ծանոթ այդ վայրի հրաշափառ գե-
ղեցկության: Մուգ-կանաչ թավշով պատած
չքնաղ լեռների զմրուխտյա օրորոցի մեջ,
ջրերի ու ջրվեժների խուլ համերգի տակ և
Հայաստանյան արևի կինսառստ շողերի
ներքո հիանալի է Զերմուկը: Լեռների փի-
շերն ի վեր, բացուտ տարածությունների
կրճերն և ձորի շրթների վրա կոթողվել են
հայկական ճարտարապետության լավագույն
դրոշմը կրող նոր հիանալի շենքեր: Ի տես
այս բլուրի, ուրախությամբ համոզվում
ենք, որ շատ մոտիկ ապագայում Զերմուկը
կդառնա մեր մեծ երկրի լավագույն ամառա-
նոց-բուժավայրերից մեկը:

Ափսոսանքով թողնում ենք Զերմուկը և
մեկնում դեպի Սիսիան: Ճանապարհը նա-
խորդների հարազատ շարունակություն է:
Անվերջ վայրէջք ու վերելք, օժազալար ու-
ղորդություններ լեռների, ձորերի, կիրճերի
միջով, բայց միշտ կանաչ ու փարթամ արո-
տավայրերով շրջապատված, միշտ քաղցր,
հոտավետ բույրերի մեջ և մանավանդ
մշտապես հայրենի կապույտ-կապույտ

երկնակամարի տակ: Զափ չկա մեր գոհու-
նակությանը և մեր հոգեկան հրձկանքին:

Անցնելով մի քանի գյուղերի միջով, երե-
կոյան ժամը 8-ին հասանք Սիսիան: Այցե-
ղեցինք Ս. Հովհաննես հռչակավոր եկեղե-
ցին, որը կառուցված է է դարում: Քիչ դա-
դարից հետո ճանապարհ ընկանք դեպի Գո-
րիս քաղաքը: Գիշերային մեր ճամբորդու-
թյունը նույնպիսի հետաքրքիր ու հաճելի էր:
Գորիս հասանք ժամը 10.30-ին: Այստեղ ևս
Ակսել Բակունցի անվան միջնակարգ դպրո-
ցի տնօրինությունը մեզ ընդունեց սրտաբաց
և սիրահոփար կերպով մեզ տրամադրեց
դպրոցի ընդարձակ սրահներից երկուսը: Գի-
շերեցինք շատ հանգիստ:

Առավոտյան ծանոթացանք քաղաքի տե-
ւաթման վայրերին: Ժողովուրդը մեզ ընդու-
նեց սիրալիկ կերպով:

Ճանապարհորդական նախապատրաս-
տություններից հետո ուղևորվեցինք դեպի
Ղարաբաղ:

Հիասթափ է Ղարաբաղը իր լեռնային
անկրկնելի գեղեցկություններով: Վեհություն
է շնչում կարծես ամբողջ շրջապատն ու մըթ-
նոլորտը: Բուրբուս համար էլ պարզ ու հաս-
կանալի են լինում այս երկրամասի՝ Սյունի-
յաց աշխարհի հերոսական ազատամենչ
պայքարի մասին մեր պատմության բերած
բազմաթիվ վկայությունները: Այստեղ ապ-
րելիս, այստեղ շնչելիս թե կառնի մարդու
հոգին, այնքան վեհ է և այնքան ներշնչող
լեռնային Ղարաբաղը:

Անցնելով երկար և խիստ դժվարին ճա-
նապարհ, մտանք Շուշի քաղաքը: Շուշին
ունեցել է հարուստ անցյալ: Քաղաքը պատ-
կանելիս է եղել Մելիք Շահնազարին: Բերդը
կառուցվել է Փանախանի կողմից 1789 թվա-
յանին: Հետագայում դարձել է առևտրա-
կան մեծ հանգուցակետ: Ավելի ուշ եղել է
հայ հասարակական կյանքի կարևորագույն
կենտրոններից մեկը, ունեցել է տպարան,
թեմական դպրոց, կուսանոց, եղել է առաջ-
նորդանիստ քաղաք, մեր մշակույթին և
գրականությանը տվել է լավագույն դեմքեր՝
վիպասան Մուրացանը, պատմաբան Լեոն,
գրականագետ Ա. Տերտերյանը և ուրիշներ:

Սակայն ազգամիջյան դժբախտ կոիվների
պատճառով, Շուշին 1920 թվականին հրդեհ-
վել է և ավերվել: Ավերակների մնացորդ-
ները կանգուն և պերճախոս վկաներ են: Խո-
րապես ողբերգական է տեսարանը: Տխր-
ալիս է ամեն բան: Ինչքան արյուն ու
կյանք են խլել ժողովուրդներից այդ ազգա-
միջյան կոիվները... և ինչքան մխիթարա-
կան է, որ այսօր, այդ նույն ժողովուրդները
նույն հողի վրա ապրում են համերաշխ և
սիրով:

Երկյուղածությամբ և ակնածանքով դիտում ենք կիսավեր վիճակի մեջ իսկ հոյատեսիլ Սմենափրկիչ կամ Ղազանչեցոց եկեղեցին, որը կառուցվել է 1868—1888 թվականներին սրբատաշ սպիտակ քարերով և մանավանդ հայկական ճարտարապետության մաքուր և հարազատ ոճով:

Մանրամասն ծանոթանալով եկեղեցուն, երգեցիկն հայոց պատարագի հուզիչ «Տէր ողորմեա»-ն, դիտեցինք շրջապատի շիրիմները, նկարվեցինք դանգակատան առաջ և ապա ծանր հուզումներով հրաժեշտ տվեցինք Շուշուն:

Ոլորապտույտ ճանապարհով իջանք ցածր, դիտելով մոտիկ հեռավորության վրա գտնվող նորակերտ Ստեփանակերտը իր բարձրաբերձ շենքերով և իր ծխնելուղներով: Նորաշեն այս քաղաքը, Շուշի քաղաքին մոտիկ, բարձրանում է հսկայաքայլ առաջնթացով, շնորհիվ մեր ժողովրդի ստեղծագործ ջանասիրության: Հասանք Ստեփանակերտ: Բնակիչները մեզ դիմավորեցին հրճվանքով:

Ստեփանակերտից մեկնելով ուշ գիշերին հասանք Կիրովաբադ: Մեզ ուրախությամբ դիմավորեցին տեղի երիտասարդ և գործունյա արժանապատիվ Տ. Նշան քահանան և եկեղեցական խորհրդի անդամները: Գիշերեցինք հայոց եկեղեցու վերնատան մեջ:

Առավոտ վաղ շարունակեցինք մեր ուղևորությունը, անցանք Շամխոր, Աղստաֆա և Ղազախի քաղաքները և վերստին մտանք մեր Մայրենի Հողը:

Անցանք Իջևանի շրջանով և Դիլիջան չհասած, թեքվեցինք աջ լեռների մեջ, Հաղարծնի վանքը ուխտի գնալու համար: Անցանք շատ խիտ անտառի միջով, չափազանց դժվար 7 կիլոմետր երկարությամբ ճանապարհով և հասանք վանք:

Վանքի դիրքն ու շրջապատը հրաշալի են: Կանգնած է կանաչադարձ ու ծառախիտ անտառների ծոցում, դեպի ձորը նայող բարձրադիր վայրում:

Հաղարծնի վանքը բաղկացած է երեք եկեղեցիներից և 1 սեղանատնից: Վանքը հիմնադրվել է Իվանե և Սարգիս Զաքարյանների կողմից, Ժ դարում: Ժ դարում նախ կառուցվել է Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին, ապա ԺԱ դարում՝ Ս. Աստվածածինն ու Ս. Ստեփանոսը: Սեղանատունը կառուցվել է 1248 թվականին Մինաս վարդապետի կողմից, Հովհաննես և Սարգիս վարդապետների ձեռքով:

Հաղարծնի ունեցել է դպրոց: Ըստ Կիրակոս Գանձակեցու, վանքն իր մշակութային կյանքի ամենածաղկուն շրջանն անց է կացրել Խաչատուր Տարոնեցու առաջնորդության ժամանակ: «Սա պայծառացոյց սուրբ Հաղարծինն, յորում առաջնորդ էր ինքն», — գրում է պատմիչը:

Վանքի բակում, բնության բոլոր գեղեցիկ ու օգտավետ բարիքներով օժտված այս վայրում նստեցինք ճաշի, որից հետո ունեցանք մի քիչ հանգիստ և ապա ճանապարհը նկանք դեպի տուն:

Անցանք Դիլիջանով, Սևանով, Երևանով և ամենաբարի Աստուծո օգնությամբ հունիսի 14-ին ողջ և առողջ հասանք Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին: Անմիջապես ներկայացանք Վեհափառ Հայրապետին՝ մեր խորին երախտագիտությունը հայտնելու համար: Նորին Ս. Օծությունը մեզ ընդունեց գոհունակությամբ և հրճվանքով այս անվտանգ, կազդուրիչ և օգտավետ զրոսարշավի հաջող իրագործման համար:

Աջահամբույրից հետո առանձնացանք մեր սենյակները հանգստանալու:

ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՆԹԱՐՅԱՆ

